

Dimensjonering av utdannings-tilbud i norske UH-institusjoner

---

Rapport 2024 - 19

Proba-rapport nr. 2024-19, Prosjekt nr. 24088

ISSN: 1891-8093

AG, 10.12.2024

Dimensjonering av utdanningstilbud i norske UH-institusjoner

Utarbeidet for Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse

Forord

Oppdraget er et avrop på en rammeavtale mellom HK-dir og Proba.

Audun Gleinsvik har gjennomført prosjektet, mens Saliha El-Amrani har vært kvalitetssikrer.

ISSN: 1891-8093

Oslo, 18. desember 2024

Innhold:

1	INNLEDNING	1
2	METODE	3
3	INSTITUSJONENE	4
3.1	UiT	4
3.2	NTNU	7
3.3	USN	11
3.4	UiS	12
3.5	UiO	15
4	OPPSUMMERING OG DRØFTING	18
4.1	Hva har utløst endringer?	18
4.2	Endret målbilde	18
4.3	Betydningen av politiske føringer	19
4.4	Store kutt eller «ostehøvel»?	19
4.5	Barrierer for endret dimensjonering	20
4.6	Behov for nasjonal koordinering?	20
4.7	Vår vurdering	21
	REFERANSER	22

1 Innledning

Oppdraget omfatter en kartlegging av hvilke kriterier norske UH-institusjoner bruker i beslutninger om dimensjonering av sitt utdanningstilbud, og da særlig om de legger vekt på «arbeidslivsrelevans» eller andre forhold som reflekterer «arbeidslivets behov». Kartleggingen er gjennomført på oppdrag fra Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir).

I Norge er det UH-institusjonene som tar beslutningene om dimensjonering av studietilbud. Den nasjonale styringen skjer gjennom:

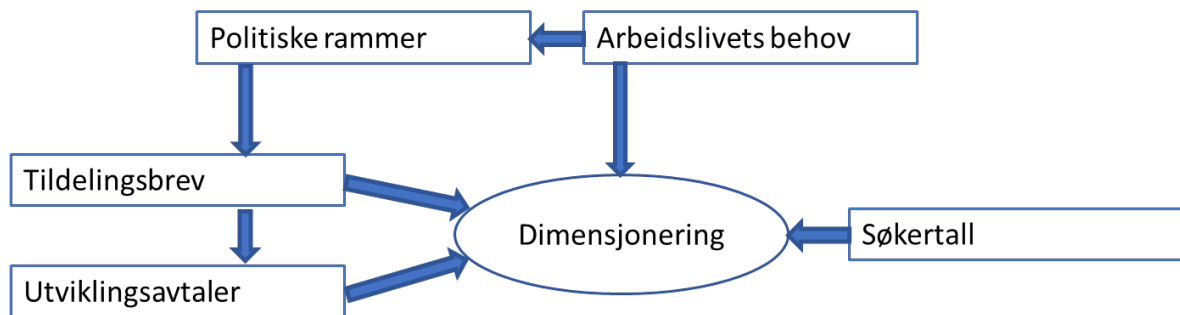
- Tidelingsbrev og utviklingsavtaler mellom den enkelte UH-institusjon og Kunnskapsdepartementet
- Kandidatmåltall for enkelte utdanningstilbud (helse- og lærerutdanninger)¹
- Direkte vedtak og budsjett-tildelinger til nye studietilbud
- Finansieringssystemet

I tidelingsbrevene er det vanligvis ikke eksplisitte føringer knyttet til dimensjonering av og innhold i de enkelte studieprogram.

Finansieringssystemet gir insentiver til høy studiepoengproduksjon og fullføring av grader. Dette innebærer også at institusjonene har insentiver til å tilpasse antall studieplasser til søkingen – de får ikke resultatbasert finansiering for ubrukte studieplasser.

Det er enkelte utdanninger der det er mer direkte politisk styring. Dette gjelder helse- og lærerutdanningene. For disse utdanningene har departementet gitt klare signaler om at antall plasser ikke skal reduseres, selv om ikke plassene fylles opp ved alle utdanningsinstitusjonene.

Figur 1.1 Styringsverktøy og drivkrefter i dimensjoneringsarbeidet

UH-institusjonene har sine egne kriterier for dimensjonering og utforming av studietilbud. Universitets- og høyskoleloven sier at UH-institusjoner skal «tilby høyere utdanning basert på det fremste innenfor forskning, faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid og erfaringskunnskap» (§ 2-1 bokstav a). Flere institusjoner har i tråd med dette, lagt vekt på at utdanningstilbudet skal være forskningsbasert og/eller at det skal bygge på «institusjonens komparative fortrinn» (eller tilsvarende formulering).

I universitets- og høyskoleloven er det krav om at UH-institusjoner skal ha et system for kvalitetssikring. Det er ikke lagt direkte føringer på hva som menes med «kvalitet» og

¹ Dette gjelder ikke fra 2025

heller ikke implikasjonene for utforming og dimensjonering av studietilbud, men det henvises til «kravene i de europeiske standardene og retningslinjene for kvalitetssikring i høyere utdanning». I ESG 2015² omtales studentenes karriereutvikling («employability») som ett av mange mål med høyere utdanning. Enkelte norske UH-institusjoner har da også kriterier knyttet til «arbeidsrelevans» av studietilbudet. I studietilsynsforskriften § 4-1 sjette ledd heter det at «Resultater fra kvalitetsarbeidet skal inngå i kunnskapsgrunnlaget ved vurdering og strategisk utvikling av institusjonens samlede studieportefølje». Dette innebærer at kvaliteten på det enkelte studietilbudet skal vektlegges i utforming og dimensjonering. Gjennom tilknytningene til loven, ESG og tilsynsforskriften, kommer arbeidsrelevans inn som et kriterium som skal vektlegges i beslutninger om dimensjonering.

---

² Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)

2 Metode

Oppdraget fra HK-dir var å kartlegge kriterier og ansvar knyttet til dimensjonering av studietilbud ved noen utvalgte UH-institusjoner. Institusjonene var i hovedsak valgt ut på forhånd fordi HK-dir visste at institusjonene nylig hadde vurdert å endre eller hadde endret hvordan de dimensjonerer sitt tilbud. USN, UiT og NTNU ble valgt ut på dette grunnlaget. I tillegg ba direktoratet om å inkludere UiO. Senere ble UiS lagt til, basert på at informanter trakk frem deres arbeid på dette feltet som interessant.

Vår studie er basert på dokumentgjennomgang og intervjuer.

Vi startet med å finne sakspapirer til siste styrebehandling av studieporteføljen ved de respektive institusjonene. I styredokumentene fant vi referanser til tidligere styredokumenter eller andre dokumenter om dimensjoneringsbeslutninger.

Senere intervjuet vi en eller to informanter ved hver institusjon for å få utdypende informasjon til dokumentene. Alle informantene er ansatt i sentraladministrasjonen ved institusjonene i enheter med ansvar knyttet til utvikling av utdanningstilbudet.

Vi skrev utkast til omtale av hver av institusjonene. Disse utkastene ble sendt til de respektive informantene for kommentar/kvalitetssikring. Vi har i hovedsak tatt hensyn til kommentarene fra informantene.

Intervjuene omhandlet også vurderinger. Disse er brukt som en del av grunnlaget for kapittel 4, men da slik at informantenes uttalelser ikke skal kunne spores tilbake til dem.

3 Institusjonene

3.1 UiT

UiT har vedtatt nye retningslinjer og prosedyrer for endringer i sin studieportefølje og har også fattet konkrete vedtak basert på dette. Allerede i 2016 var det en helhetlig gjennomgang av studieporteføljen, men da med andre kriterier og prosedyrer enn de som gjelder i dag.

Helhetlig gjennomgang 2016

Før 2016 hadde utviklingen av studietilbudet for en stor del vært drevet internt på fakultetene, men i 2016 fikk et utvalg (Strategisk utdanningsutvalg – SUV) følgende oppdrag:

SUV skal, med utgangspunkt i tilgjengelige data, først og fremst rette fokus mot studietilbud hvor det er indikasjoner på svak studiekvalitet, og/eller svak rekruttering, eller hvor UiT har overlappende studietilbud.

Utvalget skriver i sin rapport at de har tolket mandatet relativt strengt, herunder:

Forhold som forskningsmiljøets kvalitet, strategisk og politisk relevans, landsdelsansvar og UiTs rolle som breddeuniversitetet har vært diskutert, men har ikke vært avgjørende for de konklusjoner utvalget har kommet fram til.

I måling av «svak rekruttering» har utvalget lagt vekt på antall søkere, førstevalgssøkere og antall studenter som faktisk møter. «Svak studiekvalitet» er målt ved:

(...) karakterpoeng ved opptak, studiepoengproduksjon per student i perioden 2011-2015 og antall 60-studiepoengsenheter avlagt av studenter på programmet i 2015, strykprosent i perioden 2011-2015, flere former for beregning av frafall fra programmet (blant annet prosent frafall i perioden 2010-2012) og antall kvalifikasjoner i perioden 2006 til høsten 2016. SUV har videre sett på tilbakemeldingene fra studentene i Studiebarometeret for de programmene hvor dette har vært tilgjengelig. Det er også hentet ut eksterne evalueringer av program, både NOKUT-evalueringer og egeninitierte evalueringer der dette har vært tilgjengelig.

I etterkant av rapporten³ vedtok styret nedlegging av 11 bachelorprogram og stilte krav om endringer i en del andre.⁴

Oppstart av omstilling av studieporteføljen

I november 2022 vedtok styret å gjennomføre en prosess for omstilling av studie- og emneporteføljen. Vedtaket sprang ut av behandlingen av langtidsplan for UiT for 2023-2026. I bakgrunnen for vedtaket vises det blant annet til Utsynsmeldingen⁵ og Profesjonsmeldingen.⁶

Styret trakk fram to begrunnelser for endring:

---

³ UiT (2016)

⁴ https://uit.no/nyheter/artikkel?p_document_id=494559

⁵ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-14-20222023/id2967608/>

⁶ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-19-20232024/id3032273/>

- (1) Mål om bedre tilpasning til langsiktige kunnskaps- og kompetansebehov i samfunnet
- (2) Tilpasning til trangere økonomiske rammer: Mer fleksible studieløp for å tiltrekke seg nye søkere, samt bruk av emner på tvers for å redusere antall emner.

I tilknytning til (1) legges det vekt på at arbeidslivet etterspør generalistkompetanse.

I tilknytning til (2) pekes det på at UiT har utviklet emner og programmer med distinkt profil, tilpasset særlige studentgrupper. Dette har gitt en del parallelle tilbud med om lag samme faglige innhold, herunder en del tilbud med få studenter. I UiTs porteføljeutviklingsplan (2024) nevnes blant annet etablering av et felles første studieår for bachelorprogrammene i barnevern og i sosialt arbeid og samkjøring av disiplinutdanninger i matematikk, naturfag og teknologi samt disse sammen med 5-årige sivilingeniørprogram.

Det ble lagt opp til en prosess i tre faser, inkludert utvikling av felles vurderingsgrunnlag og et utrednings-/analysearbeid. Sentrale trinn i utredningsarbeidet er beskrevet i neste avsnitt.

Kartlegging – «Fornyelse av studie- og emneporteføljen ved UiT»

I mai 2023 ble det publisert en rapport med analyser av behov for endringer i studieporteføljen. Rapporten var utarbeidet av en arbeidsgruppe ledet av prorektor for utdanning og med deltagelse fra alle fakulteter samt studentene.

I rapporten heter det om bakgrunnen for arbeidet med studieporteføljen:

Det er to hovedårsaker til at dette arbeidet settes i gang. Det ene er at det er viktig at UiT påser at porteføljen treffer langsiktige kunnskaps- og kompetansebehov. Den skal være forskningsbasert og holde et høyt faglig nivå, være tilpasset samfunnsutvikling og kompetansebehov både i innhold og i form, og gi kunnskap, kompetanse og ferdigheter som framtiden trenger. Det andre er de politiske signaler sektoren får om trangere budsjetter i tiden som kommer. Signalene kommer samtidig som de demografiske utviklingstrekkene, spesielt i nord, viser at ungdomskullene minker. Denne kombinasjonen gjør at UiT ser behov for å gjøre studiene fleksible for å tiltrekke seg nye studentgrupper, og finne frem til modeller for organisering av studiene som reduserer sårbarheten i det samlede studietilbudet.

I rapporten er det en felles struktur knyttet til vurderingen av porteføljen på hvert fagfelt:

- Studieporteføljen i dag
- Antall studenter og ansatte (nøkkeltall studenter og studiepoeng per ansatt-årsverk)
- Hvor jobber kandidatene? Er de i jobb, utdanning eller ingen av delene? I hvilken sektor og landsdel jobber de?
- Kartlegging og arbeidsgruppens anbefaling
  - Fremtidens kompetansebehov
  - Samkjøring av emner og studietilbud
  - Samarbeid med andre universitet
  - Gjøre emner og studietilbud med fleksible
  - Dimensjonering/utfasing av studietilbud
  - Forslag til alternativ organisering
  - Øvrige innspill

I omtalen av søkning og arbeidsrelevans, ble det også lagt vekt på den regionale dimensjonen: Hvor mange av studentene rekrutteres fra landsdelen, og hvor mange arbeider i landsdelen etter studiene?

I tillegg er det et kapittel om tverrgående spørsmål, herunder behov for generiske ferdigheter samt bærekraft, digital kompetanse, mv.

Styringsgruppa skrev en vurderingsrapport og en rapport med anbefalinger for de disiplinfaglige utdanningene. Rapporten ble sendt på høring.

Styrevedtak – Videreutvikling og fornyelse av studieporteføljen

Styret behandlet utvikling av studieporteføljen på møter i desember 2023 og februar 2024.

I styrevedtaket fra februar 2024 er det 29 ulike tiltak fordelt på

- (1) Rammer for disiplinfaglige utdanninger: Krav til antall studiepoeng fordelt på programfag, valgfag og fellesfag for hvert studium og med retningslinjer for samordning for å sikre reell valgfrihet og muligheter for utveksling med andre institusjoner.
- (2) Utviklings- og endringstiltak per fagområde: Konkrete endringer på studieprogramnivå (etablering, nedleggelse, sammenslåing, mv.)
- (3) Andre tiltak, herunder retningslinjer for revurdering av porteføljen

Viktige elementer i (1) er en struktur på studieprogrammene der studentene må velge en del emner fra andre studieprogram. Dette kan ses som et svar på arbeidslivets behov for generalistkompetanse.

Det er individuelle begrunnelser for endringer i de enkelte studieprogrammer. Vi oppfatter at disse i hovedsak er knyttet til søkertall og mål om effektivisering, men også behov for økt fleksibilitet og tilpasning til «fremtidens kompetansebehov» vektlegges. Videre trekkes det fram at det er høy etterspørsel etter kandidater med den aktuelle utdanningen (gjelder blant helseteknologi, teknologiledelse og maritime programmer). Vi mener å se en tendens til at forslag om oppskalering begrunnes med kompetansebehov, mens forslag om nedskalering eller økt samkjøring bygger på lave søkertall.

Ett av tiltakene i styrevedtaket gjaldt en prosedyre og kriterier for fremtidig skalering og endring av studietilbud ved UiT:

UiT skal i løpet av 2024 komme frem til en enhetlig størrelse for 'opptaksmål'. Det vil si hvor mange studenter som bør starte på det enkelte studietilbud. Opptaks målet vil danne grunnlaget for eventuelle fremtidige redimensjoner av studieporteføljen.

Basert på dette, vil det utvikles rutiner for hvordan emneporteføljer og programmer som to år på rad positivt eller negativt avviker fra opptaks målet blir gjenstand for ytterligere vurdering i forbindelse med universitetsstyrets behandling av dimensjonering av porteføljen:

- Ved lavere rekruttering skal det vurderes tiltak som kan forsterke studentgrunnlaget, som samkjøring eller fleksibilisering. For disiplinutdanninger kan et alternativ være at fagområdet tilbys utelukkende innenfor rammen av lærer- og lektorutdanninger, eller som en årsenhet og valgfag i øvrige disiplinfaglige programmer.

- Ved høyere rekruttering skal det vurderes om det er behov og mulighet for styrking av kapasitet og/eller infrastruktur.

Det er en rekke eksempler på «fleksibilisering» i UiTs porteføljeutviklingsplan (2024). Primært innebærer dette at emner skal kunne gjennomføres uten å ta hele programmet, ved å legge til rette for deltidsstudier, samlingsbasert deltagelse, mv.

Ved både lavere og høyere rekruttering enn opptaksmål vil det være behov for vurdering av budsjettammer. Det vises til det pågående arbeidet med ny budsjettmodell hvor retningslinjer for dette vil måtte vurderes nærmere.

Implementering

Som en oppfølging av styrevedtakene omtale over, etablerte rektor en implementeringsplan, inkludert bevilgning av midler for utviklingsarbeidet og en styringsstruktur med en styringsgruppe og arbeidsgrupper.

Universitetsstyret fikk på sitt møte 15.10.2024 en orientering om arbeidet, jf. «Status for porteføljeutviklingsplanen 2024–2025». I saksdokumentet heter det blant annet:

En mer fleksibel portefølje: Så langt tegner det til at tiltakene har ønsket effekt for hva UiT vil kunne tilby ulike studentgrupper både når det gjelder fagsammensetning, format, tid og sted. Rammer for disiplinfaglige utdanninger er det mest omfattende tiltaket. Tilbakemeldingene fra fakultetene tyder på at vi i stor grad lykkes med å gjøre disse utdanningene mer fler- og tverrfaglige. Modellen gir studentene muligheten til å velge emnepakker fra ulike fagområder, noe som styrker både faglig bredde og integrering på tvers av disipliner. Fakultetene har meldt inn ca. 85 emnepakker (halvårsenheter) hvorav flere er tverrfaglige. Flesteparten av disse vil også lyses ut eksternt. På denne måten lykkes vi med å utvide utdanningstilbudet vårt uten å øke ressursinnsatsen. Det har også vært stor interesse for å utvikle mikroemner og sertifikater.

Målet om å øke fleksibiliteten i gjennomføringen og utvikling av tverrfaglige emner ser altså ut til å fungere.

I dokumentet heter det også at det er svakere utvikling av tilbud som er fleksible i tid og sted.

På møtet 27.november 2024 behandlet styret «Endringer i studieporteføljen, møtt-tall for høsten 2024 og fastsetting av opptaksrammer for studieåret 2025/26». Det ble vedtatt å etablere fire nye studietilbud, å nedlegge ti tilbud samt å ikke ta opp nye studenter i 2025 på åtte andre tilbud. Det er søker-/opptakstall som er den viktigste driveren for vedtaket.

3.2 NTNU

Det sentrale, gjeldende styringsdokumentet er Strategi 2018-2025, som ble vedtatt i 2017. Arbeidet med ny strategi er i gang.

I strategien omtales utfordringer. Det legges vekt både på samfunnets og myndighetenes forventninger til NTNU, og på konkurranse om medarbeidere, studenter og forskningsmidler. Kvalitet framheves som en del av løsningen på alle utfordringene.

Under «Utdannings- og læringspilaren» er det blant annet satt følgende utviklingsmål:

*Heve kvaliteten i studieporteføljen, blant annet gjennom samordning og konsentrasjon og ut fra internasjonale trender i utdannings- og arbeidsmarkedet.
Utvikle etter- og videreutdanningstilbud i samspill med arbeidslivet*

Utviklingsplan for studietilbud

I 2019 vedtok rektor «Utviklingsplan 2020-2022 - Framtidens studietilbud og livslang læring».⁷ Denne planen er ikke erstattet, men brukes heller ikke aktivt. I planen vises det både til utviklingsmålene nevnt over og til flere relevante stortingsdokumenter og nasjonale strategier. De politiske dokumentene defineres klart som en del av målbildet for utforming av studieporteføljen.

Ett av målene i utviklingsplanen er å styrke studienes arbeidsrelevans. Det er definert fire ulike tiltak for nå dette målet. Alle tiltakene gjelder økt involvering av «arbeidslivet». Politiske myndigheter eller (utdannings-)forvaltningen omtales ikke som aktør eller bidragsyter i disse tiltakene. Ett av tiltakene er å involvere arbeidslivet i de regelmessige (5-årige) evalueringene av studieprogram.

Utviklingsplanen har også mål om styrking av praksisstudier. Videre er det mål om å styrke tilbudet for livslang læring. Utvikling av videreutdanningstilbud skal være en integrert del av samlet utvikling av studieporteføljen.

Utviklingsplanen har også separat omtale av enkelte studieretninger. I omtalen av helse- og sosialutdanning, legges det vekt på at tilbudet skal tilpasses myndighetenes føringer:

Studieplanene skal være i samsvar med forskrift om felles rammeplan for helse- og sosialfagutdanningene og med nasjonal forskriftsfestet retningslinje for den enkelte utdanning og NTNUs Politikk for kvalitet i og utvikling av studieporteføljen.

Tilsvarende vektlegging finner man i omtalen av lærerutdanningene:

NTNU skal videreutvikle lærerutdanningene i lys av sentrale føringer, særlig Kunnskapsdepartementets strategi Lærerutdanning 2025, Nasjonal strategi for kvalitet og samarbeid i lærerutdanningen og NTNUs utviklingsavtale med KD.

Periodeplan

I 2023 vedtok styret i NTNU «Periodeplan NTNU 2023-2026». Periodeplanen har samme mål og planperiode som utviklingsavtalen med Kunnskapsdepartementet. Planen erstatter tidligere årsplaner for NTNU.

Planen har overordnede mål for utvikling av utdanningstilbudet, men ikke spesifikk omtale av dimensjonering av studietilbud eller beslutningsprosesser for utforming av studietilbudet.

Ansvarsfordeling og beslutningsprosesser

NTNU har en Prorektor for utdanning med ansvar for strategisk utvikling og kvalitet innenfor utdanningsområdet. Vedkommende leder Utdanningsutvalget. Formålet med utvalget er:

Utvalget skal drøfte og belyse aktuelle utdanningspolitiske saker og utfordringer og gi Rektor råd i strategiske spørsmål innenfor området. Utvalgets arbeid skal bygge på fakultetenes tenkning og medvirke til at NTNU får helhetlig utdanningsstrategi, har relevante utdanningstilbud og gir forskningsbasert utdanning med høy kvalitet. Utvalget skal være en interfakultær arena for drøfting av aktuelle problemstillinger på fakultetsnivå.

7

<https://www.ntnu.no/documents/10137/981312606/Utviklingsplan+for+Framtidens+studietilbud+og+livslang+l%C3%A6ring+ved+NTNU.pdf/7c9e5984-00ee-0620-03f3-2a91f6a2f7b7?t=1592995194819>

Dimensjoneringsutvalget

I juni 2023 oppnevnte rektor et utvalg som skulle utarbeide forslag til felles kriterier for vurdering av dimensjonering av NTNUs studietilbud. Utvalget avga sin rapport i februar 2024 (jf. NTNU, 2024). Etter at saken hadde vært på høring og blitt vurdert av rektor, ble den behandlet av styret i juni 2024.

I utvalgets kartlegging av synspunkter på dimensjonering framkom det at kandidatundersøkelsen⁸ oppfattes som lite egnet som beslutningsgrunnlag. Dette skyldes delvis at undersøkelsen er for liten til at svarene kan brytes ned på studieprogram. Utvalget framhever og at de fleste kandidatene fra NTNU raskt får jobb, og lønnsnivå vurderes å være dårlig egnet som indikator for programmenes kvalitet og arbeidsrelevans. Utvalget peker på at NOKUTs studentbarometer er nyttig for å måle studiekvalitet, men ikke som grunnlag for dimensjonering.

Både gjennom utvalgets egen aktivitet, og gjennom høring av utvalgets rapport, kom det fram synspunkter på hvordan studieporteføljen kan tilpasses på institusjonsnivå. Generelt er det støtte for tilrettelegging for flytting av plasser, blant annet fordi det er viktig for institusjonens økonomi at plasser utnyttes. Videre hadde utvalget fått inntrykk av at mange ser behov for tilsvarende grep på nasjonalt nivå. Det heter at

Fakultetene gir også uttrykk for at NTNU bør ta initiativ til politiske diskusjoner om samarbeid og arbeidsdeling nasjonalt knyttet til ulike utdanninger med lave studenttall, i tillegg til å jobbe med dimensjonering internt.

Tidligere praksis

I rapporten fra Dimensjoneringsutvalget beskrives også eksisterende og tidligere dimensjoneringsarbeid hittil. Generelt har det vært lite flytting av studieplasser ved NTNU. Flytting har i hovedsak skjedd innenfor det enkelte institutt og sjelden mellom institutter ved samme fakultet. Endring i antall plasser på fakultetsnivå har ikke utløst tilsvarende endring av ressursrammer. Strukturelle barrierer, som tilgang på fagkompetanse, bygg og utstyr, bidrar også til å svekke dynamikken i dimensjoneringen.

Utvalgets kartlegging viser at søkertall har vært dominerende som kriterium for dimensjonering.⁹ Men også følgende indikatorer brukes av enkelte fakultet eller institutter:

- fylling av studieplasser,
- inntakskvalitet (attraktivitet inn)
- gjennomstrømming og frafall,
- studenttilfredshet og
- arbeidslivets behov (attraktivitet ut)

Ny modell

På grunnlag av anbefaling fra dimensjoneringsutvalget og rektor, besluttet styret på sitt møte i juni 2024 en ny modell for dimensjonering.

Modellen innebærer at beslutninger om dimensjonering av utdanningstilbudet bygger på en kombinasjon av kvantitative og kvalitative kriterier (jf. Figur 3.1). De kvantitative indikatorene brukes primært i form av terskelverdier: Som minstekrav for oppskalering av tilbud og som grenseverdier for å vurdere nedskalering. Disse indikatorene brukes på

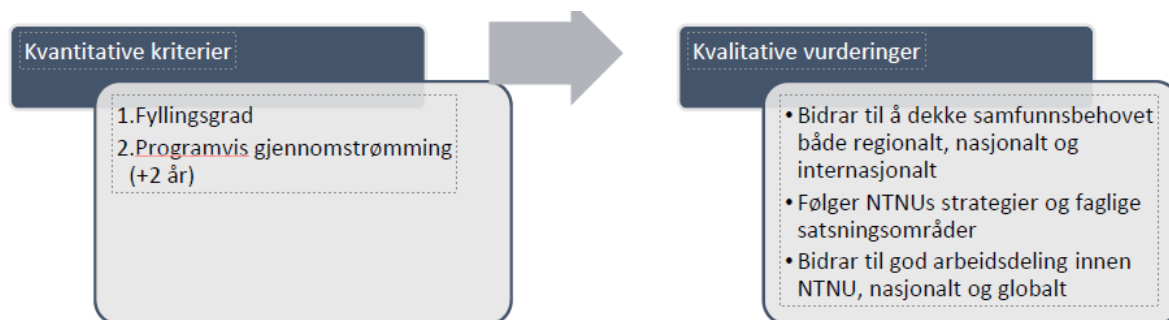
⁸ Vi antar at det er NTNUs egen undersøkelse det henvises til. Den har flere respondenter fra NTNU enn den nasjonale kandidatundersøkelsen

⁹ Utvalgets funn ved NTNU sammenfaller i stor grad med funn i Høst (2019) for UH-sektoren totalt.

gradsnivå og ikke for årsstudier eller videreutdanningstilbud. Terskelen for fyllingsgrad settes til 95 prosent. Tersklene for gjennomstrømning settes til 60 prosent for 3-årig bachelor og 2-årig masterprogram og 80 prosent for 5-årig integrert program.

Kriteriene for dimensjonering skal brukes både for å vurdere flytting av plasser og ressurser mellom fakulteter og innenfor fakultetene og instituttene.

Figur 3.1 Nye kriterier for dimensjonering av studietilbud ved NTNU

Den resultatbaserte finansieringen knyttet til undervisning (studieprogresjon) videreføres til fakulteter. Dette kan gi rom for å øke antall plasser selv om det ikke foreligger vedtak om økt tildeling av budsjettmidler fra styret. Likevel er det slik at en del institutter øker antall plasser kun hvis plassene er fullfinansiert (også med økt basisbevilgning).

Modellen har også tre kvalitative indikatorer, direkte avledet av NTNUs strategi:

1. *Studieprogrammet bidrar til å dekke samfunnsbehovet regionalt, nasjonalt og internasjonalt*

Studieprogrammet må bidra til å svare på samfunnsbehov, og det må gjøres særlige vurderinger i tilfeller hvor NTNU er premissleverandør eller har et særlig ansvar. Vurderinga må ta inn over seg ulike forutsetninger i de tre campusbyene og utnytting av regionens komplementære styrker eller særpreg.

2. *Studieprogrammet følger NTNUs strategier og faglige satsningsområder*

Studieprogram må være i tråd med NTNUs ønskede faglige satsningsområde og gjeldende strategier. Her vurderes bidrag i henhold til NTNUs pilarer: en teknisk-naturvitenskapelig hovedprofil, breddeuniversitet og tyngde innen profesjonsutdanning. Viktige vurderinger her er også koblinger til tverrfaglige satsningsområder.

3. *Studieprogrammet bidrar til god arbeidsdeling innen NTNU, nasjonalt og globalt*

For mindre fag og studieprogram som bidrar til NTNUs bredde, bør NTNU, som Norges største universitet, være en pådriver for dialog om arbeidsdeling og fremtidsrettete løsninger for å gi kunnskap og utdanning på en økonomisk og organisatorisk bærekraftig måte.

I intervju med representanter for institusjonen, har vi fått opplyst at NTNU sikter mot at modellen skal brukes for vurdering av dimensjonering fra 2027. Det er foreløpig ikke vedtatt en tidsplan for beslutningsfasen. Det er nedsatt et utvalg som arbeider blant annet med tidsplanen og operasjonalisering av de kvalitative kriteriene. Utvalget arbeider også videre med et opplegg for hvordan flytting av plasser skal følges opp med omfordeling av ressurser.

I intervjuet kom det også frem at NTNU gjerne skulle sett at arbeidsmarkedsrelevans hadde hatt sterkere gjennomslag i dimensjoneringsarbeidet, men at de mangler et godt grunnlag for å operasjonalisere et slikt kriterium. Det som finnes i dag, herunder

Kompetanseutvalgets konklusjoner, blir for generelt og dermed dårlig egnet som grunnlag for dimensjonering av studieprogrammer. Informanten kjenner til beslutningsgrunnlaget som finske UH-institusjoner får fra myndighetene, og mener det ville vært et framskritt å få et tilsvarende grunnlag i Norge.

3.3 USN

USN har de senere årene arbeidet med kriterier og prosedyrer for tilpasning av sin utdanningsportefølje. Som en del av arbeidet ble det i 2023 utarbeidet en rapport med analyse av porteføljen.¹⁰ I innledningen heter det:

Strammere økonomi, reduksjon i søker- og studenttall og KDs forventning til universitetene om i større grad å ta grep om dimensjonering av studieporteføljen, inngår i bakgrunnen for studieporteføljeprojektet.

Arbeidet med dimensjonering startet før institusjonen ble universitet og før Utsynsmeldingen ble framlagt. Dimensjoneringsarbeidet var da primært drevet av behov for å konsolidere studietilbudet for å effektivisere utdanningsaktiviteten. Senere er kriteriene for dimensjonering modifisert, samtidig som begrunnelsen er knyttet klarere opp mot forventningene hos nasjonale myndigheter.

Kriterier for dimensjonering

I 2017 besluttet styret hvilke kriterier som skulle legges til grunn for utvikling av studieporteføljen. Kriteriene omtales som (SEFØ-modellen):

- Strategisk betydning: Her vurderes arbeidslivets og samfunnets behov for arbeidskraft og regional og nasjonal arbeidsdeling.
- Etterspørsel: Her vurderes utdanningstrender og søkeres etterspørsel etter studiet. Alle studieprogram skal ha en referansegruppe med liknende studieprogram hvor man kan vurdere og evaluere hverandres studieprogram.
- Faglig bærekraft: Her vurderes summen av kvalitet i forhold til USNs syv kvalitetsdimensjoner: læringsutbytte, relevans, inntakskvalitet, rammekvalitet, programkvalitet, undervisningskvalitet og kompetanse.
- Økonomisk bærekraft: Her vurderes hvordan inntektene står i forhold til utgiftene i studiet.

I 2019 vedtok styret supplerende prinsipper for studieporteføljen og løftet fram følgende faktorer:

- Studieporteføljen ved USN skal ha en tydelig forsker- og forskningsforankring
- Studieporteføljen ved USN skal legge opp til studentaktive læringsprosesser
- Studieporteføljen bør konsentreres om studieprogram der studentene kan "bygge i høyden" fra bachelor og master til Ph.d., og USN skal dreie sin studieportefølje slik at masterkandidater utgjør en større andel av det totale kandidattallet enn hva som er tilfelle per i dag.
- Studieporteføljen ved USN skal ha tydelig relevans for arbeidslivet, nå og i framtiden.

---

¹⁰ «En studieportefølje for framtiden», Rapport fra prosjekt helhetlig utvikling av studieporteføljen ved USN https://www.usn.no/getfile.php/13810048-1709105187/usn.no/om_USN/Organisering/Styret/Sluttrapport%20%20fra%20prosjektet%20med%20sammenheng%20%282%29.pdf

- Studieporteføljen ved USN skal kvalifisere studentene for et arbeidsliv i endring som følge av digitalisering og ny teknologi. Bærekraftig samfunnsutvikling skal være et gjennomgående tema i utdanningene ved USN.
- Studieporteføljen ved USN skal utvikles i tråd med faglig profilering av campusene innenfor flercampusinstitusjonen.

Rapporten fra 2017 inneholder en drøfting av hvordan modellen kan operasjonaliseres, herunder hvilke indikatorer som kan brukes for kriteriene. Som indikatorer for arbeidslivets behov, foreslår utvalget å bruke Kompetanseutvalgets rapporter og NHOs kompetansebarometer.

I tråd med mandatet, skisserer utvalget prosedyrer for flytting av plasser og ressurser mellom fakulteter og studietilbud. Hvis et studietilbud i gjennomsnitt over tre år har færre enn 20 studenter (15 for kunstfaglige tilbud), skal en partssammensatt, interfakultær gruppe vurdere tiltak, herunder 0-opptak og flytting av ressurser. Det heter at

Den institusjonelle og tverrfakultære gruppa skal vurdere hvor USNs muligheter for faglig videreutvikling er størst, gitt vår profil og faglige forutsetninger, samtidig som vi skal svare på samfunnets kompetansebehov. Gruppa vil ha et særlig ansvar for å vurdere behov for tverrfaglige initiativ for å svare på samfunnets kunnskaps- og kompetanseutfordringer og sektorovergrepene samfunnsutfordringer.

Rapporten ble sendt på høring internt. Etter høringsrunden, vedtok styret noen justeringer i prosedyrer og kriterier (herunder at unntaket fra kravet om 20 studenter også skal gjelde praktiske studieretninger).

Vedtak om dimensjonering

14. november 2024 behandlet styret første forslag om konkret tilpasning av studie plasser.

Styret vedtok – i tråd med rektors anbefaling – å flytte 50 plasser på PPU fra Hønefoss til Notodden, og de resterende 50 PPU-plassene på Hønefoss til bachelor i juss på Hønefoss. Rektors begrunnelse var i hovedsak knyttet til søkertall, men også å sikre campus-aktivitet på Ringerike.

3.4 UiS

UiS har de siste to årene gjort endringer i kriterier for og beslutninger om dimensjonering av studieprogram.

Høsten 2022 leverte en intern arbeidsgruppe kriterier og prinsipper for vurdering av dimensjonering av studieprogram og for omfordeling av plasser og finansiering mellom fakulteter. Anbefalingen var å bruke fem ulike kriterier og indikatorer (jf. Tabell 3.1).

Tabell 3.1 Kriterier og indikatorer for vurdering av dimensjonering av studieprogram ved UiS

Mål	Måltall ¹	Datakilde	Måletidspunkt
Førsteprioritetssøkere per studieplass <i>Mål på studiets attraktivitet</i>	1,8 søkere	UiS Innsikt	Vår
Oppfylingsgrad <i>Mål på robusthet for frafall</i>	105 %	UiS Innsikt	Høst
Studenttilfredshet <i>Hvor fornøyde er studentene underveis i studiene</i>	4,1	UiS Innsikt (Studiebarometeret)	Vår
Studiepoeng per student (heltidsekivalent) per år <i>Mål på gjennomstrømming</i>	45 studiepoeng	UiS Innsikt	Høst
Nedre grense for antall opptaksplasser <i>Mål på økonomisk bærekraft</i>	20	FS	Vår

Kilde: UiS (2022)

Indikatorene er knyttet til

- Søkertall (per plass)
- Gjennomstrømming
- Studentenes tilfredshet
- Antall studenter (nedre grense)

Dersom et program skårer lavere enn de oppgitte måltallene (minimumskravene) for tre eller flere av målene, markeres det som gult. Vedvarer trenden i ytterligere to år, markeres studieprogrammet som rødt.¹¹

«Røde flagg» skal behandles med følgende prosedyre:

For studieprogrammer som er markert røde, skal man vurdere omdisponering av ressurser internt i eget fakultet. Dersom det ikke er mulig å gjøre fakultetsinterne omdisponeringer som reelt underbygger strategiske føringer, samfunnets behov og eventuelle føringer fra Kunnskapsdepartementet - og en videreføring heller ikke er økonomisk bærekraftig (fakultetets samlede portefølje skårer rødt) - vil de tilgjengelige studieplassene/studieplassfinansieringen bli overført til utdanningsavdelingen slik at de kan foreslå at de tildeles studieprogram ved andre fakultet som oppfyller kravene. Det er styret som gjør det endelige vedtaket om overføring av studiefinansiering etter tilrådning fra rektor.

Videre er det omtale av konsekvenser for finansiering. Ved omfordeling av studieplasser skal grunnfinansieringen overføres gradvis fra avgivende til mottakende fakultet over en periode på tre år.

Det heter videre om bruk av indikatorene at

Gruppen foreslår at det legges til et kapittel i fakultetenes årlige studieporteføljerapport i kvalitetssystemet som kvantitativt beskriver studieprogrammernes robusthet målt opp mot fem spesifikke mål. Hensikten er å legge til rette for en strukturert og forberedt dialog om studieplassfordeling og

¹¹ Som følge av omtale av fargekoder, omtales vurderingsopplegget som «Trafikklys-modellen»

studiefinansiering mellom fakultetene og prorektor for utdanning/utdanningsavdelingen med utgangspunkt i kvalitet, studieporteføljens robusthet, klare kvantitative måltall, studieprogrammets arbeidsrelevans og forankring i strategien.

«Robusthet» oppfatter vi at henspiller på om det er risiko for at plassene ikke brukes. Det er ikke foreslått indikatorer knyttet til arbeidsrelevans.

I desember 2022 behandlet universitetsstyret «Ordning for omfordeling av studieplassfinansiering mellom fakultetene - kriterier prinsipper». Forslaget fra rektor samsvarte med arbeidsgruppens anbefaling. I innledning av saksframlegget heter det:

Våren 2022 startet arbeidet med å utvikle prinsipper og kriterier for overføring av studieplasser mellom fakultetene. Prinsippene og kriteriene skal inngå som en del av en helhetlig vurdering av kvalitet i studieportefølje. Studieprogrammene skal ikke kun vurderes uti fra de kriterier og prinsipper som er anført i saken, men i en helhetlig gjennomgang av studieporteføljen der studiets strategiske forankring og samfunnsrelevans og andre relevante forhold også skal vurderes.

Det vises også til at Utdanningsstyret i november 2022 hadde anbefalt at overføring av ordningen for overføring av studieplassfinansiering mellom fakultetene skulle innarbeides i kvalitetssystemet.

I oktober 2023 behandlet universitetsstyret utdanningsutvalgets anbefalinger om antall studieplasser for 2024. Utvalgets anbefaling bygget på forslag fra fakultetene og var begrenset til endringer innenfor fakultetene. I den grad forslagene til endret opptak er begrunnet, er begrunnelsene knyttet til søking og studenttall.

Trafikklys-modellen (jf. omtale under tabell 3.1) har foreløpig ikke vært anvendt i beslutninger om dimensjonering. Dette har blant annet sammenheng med en innebygd treghet i modellen, ved at rødt flagg oppstår først etter tre år med svake tall.

Samordning og fleksibilitet

I desember 2023 leverte en arbeidsgruppe en rapport om «Endringer i studieporteføljen ved UiS». I bakgrunnen for rapporten henvises det til Utsynsmeldingen der regjeringen uttrykker en tydelig forventning om at institusjonene må vurdere tiltak for en mer fleksibel og dynamisk utnyttelse av utdanningskapasiteten, blant annet gjennom kortere, fleksible og desentraliserte studieløp. Videre henvises det til endringer i finansieringsmodellen i statsbudsjettet for 2024. Arbeidsgruppens mandat omfattet også tiltak for å øke resultatbasert finansiering («stykkpris»).

UiS ble relativt hardt rammet av omleggingen av finansieringsmodellen for høyere utdanning fordi en relativt høy andel av den resultatbaserte finansieringen kom fra forskning, et element som ble fjernet fra finansieringsmodellen. Dette har skapt behov for andre og raskere tilpasninger av studietilbudet enn det som følger av «Trafikklys-modellen». Blant tiltakene er:

- Reduksjon i antall emner (kostnadsreduksjon)
- Flere digitale eller samlingsbaserte studietilbud (øker rekrutteringen)
- En flerdisiplinær bachelor-utdanning (rekruttering og gjennomstrømning)
- Etablering av tverrfakultære emner (ønsket av studentene)

Styret behandlet og vedtok endringer i studietilbudet på sitt møte 5.12.2024. I sakspapirene heter det blant annet at Trafikklys-modellen ikke er egnet til raske tilpasninger til brå endringer i rammebetingelser, søkertall, mv. Vedtaket var begrunnet i lave opptakstall og lav «fyllingsgrad» (andel av plassene) i lærerutdanningene samt i behov for å styrke universitets økonomi. Styret vedtok å redusere opptaket til

lærerutdanningene med 50 plasser, samt å øke opptaket til rettsvitenskap og kunstfag. De sistnevnte har hatt god søkning.

3.5 UiO

UiO har nylig gjennomgått rutiner og kriterier for utforming av studieporteføljen. Dette ble behandlet av Universitetsstyret i februar 2024 i sak om «UiOs utdanningsportefølje – ansvar, myndighet og helhetlig utvikling» og i diskusjonssak 4-24 “Kvaliteten på og videreutvikling av UiOs utdanningsportefølje” på styremøtet i juni 2024.

Målet med gjennomgangen har primært vært å styrke den helhetlige styringen av porteføljen og samarbeidet mellom fakultetene. Det har ikke vært et uttalt mål å endre kriteriene for utforming av porteføljen eller dimensjonering av studietilbudene. I tillegg er behovet for helhetlig vurdering begrunnet i at det ikke lenger forventes vekst i antall studieplasser, slik at man må finne rom til nye satsninger ved å omdisponere kapasitet internt.

UiO har laget en langsiktig utviklingsmodell med retningslinjer for fakultetenes arbeid med utdanningsporteføljen. UiO har også utformet indikatorer, men disse har ikke direkte gjennomslag i beslutningsprosessene slik som i enkelte andre UH-institusjoner.

Utdanningsporteføljen og kvalitetssystemet

Arbeidet med utdanningsporteføljen er omtalt i UiOs kvalitetssystem. I kap. 4 i «Kvalitetssystem for utdanningsvirksomheten ved UiO»¹² heter det under overskriften «Arbeid med utdanningsporteføljen»:

Arbeidet med utdanningsporteføljen skal legge til rette for at styret deltar i overordnede, strategiske vurderinger i utviklingen av porteføljen, for eksempel etablering og nedlegging av fag og program, mens oppfølgingen overlates til fakultetene selv.

Fakultetenes vurderinger og prioriteringer er hovedgrunnlaget for styring og utvikling av utdanningsporteføljen. Det er lagt opp til stor handlefrihet for fakultetene når det gjelder håndteringen av egen portefølje. Utviklingen i utdanningene skjer både ved jevnlig endringer i og ved etablering og nedlegging av utdanningstilbud.

Universitetsstyret behandler årlig en samlet sak om etablering og nedlegging av program og om dimensjonering av utdanningsporteføljen. Grunnlaget for behandlingen er konkrete forslag fra fakultetene om etablering og nedlegging av utdanningstilbud. Saken behandles i tett samspill med budsjettprosessen.

Fakultetene skal jevnlig gjennomgå program- og emnebeskrivelsene, inkludert læringsutbyttebeskrivelsene, i tråd med årshjulet for skriftlig studieinformasjon. Formålet med gjennomgangen er å kvalitetssikre informasjonen om programmene og emnene basert på evalueringresultater og andre tilbakemeldinger.

I UiOs strategi 2030 er det følgende mål med relevans for utvikling av utdanningstilbudet:

1. Etablere nye former for forskningsnærhet og praksiskoplinger i utdanningstilbudet, som styrker studentenes arbeidslivsferdigheter og kunnskap om egen kompetanse.

---

¹² <https://www.uio.no/om/regelverk/studier/kvalitetssystem/systembeskrivelse.html>

2. Gjennomføre et kontinuerlig innovasjonsarbeid innen nye undervisnings-, lærings og vurderingsformer.
3. Øke antallet fleksible (herunder livslang læring) og tverrfaglige studietilbud, inkludert spissede regionale utdanningstilbud.
4. Fornye arbeidet med internasjonalt utdannings samarbeid og studentmobilitet.

Utviklingsmodellen

Universitetsstyret behandlet i februar 2024 «UiOs utdanningsportefølje – ansvar, myndighet og helhetlig utvikling». I saksgrunnlaget pekes det på at

Dagens prosess reflekterer en situasjon kjennetegnet av stor grad av stabilitet og inkrementelle endringer i utdanningsporteføljen, eksempelvis justeringer innen samme fagområde. Styret og universitetsledelsen kommer veldig sent inn i prosessen.

Videre pekes det på at beslutningsprosedyrene blant annet var tilpasset en situasjon med vekst i utdanningsvirksomheten:

Prioritering hadde preg av fordeling av ekstra ressurser. UiO forventer at dette vil endre seg.

Det legges opp til en syklisk prosess der ulike styringsnivåer har påvirkningsmuligheter. I årshjulet inngår en statusoppdatering til styret (i desember) med diskusjon på overordnet nivå, seminar med deltagelse fra universitetsdirektøren, dekaner m.fl., samt styrebehandling både av konkrete forslag for kommende studieår og langsiktige utviklingsbehov.

Indikatorer

Som en del av kunnskapsgrunnlaget for beslutninger om utdanningsporteføljen har utdanningskomiteen utarbeidet forslag til indikatorer på studieprogram-nivå.

De kvantitative indikatorene har en del likhetstrekk med kriteriene for resultatbasert finansiering. I tillegg vektlegges to kvalitative indikatorer.

Kvantitative indikatorer:

- Antall førstevalgssøkere per plass
- Utnyttelse av opptaksrammene (oppfyllingsgrad)
- Studiepoeng per student (heltidsekvivalenter) per år
- Gjennomføringsandel
- Ressursbruk (vitenskapelige årsverk) per student

Kvalitative indikatorer:

- Forskningsmessig basis/komparative fortrinn
- Evalueringsresultater (programevalueringer, kandidatundersøkelser, Studiebarometer mm.)

Indikatorene vil utgjøre en del av et samlet beslutningsgrunnlag, men vil ikke ha en mekanisk funksjon slik kvantitative indikatorer har ved enkelte andre institusjoner (utløse beslutninger eller vurdering av dimensjonering, el.).

Indikatorene skal inngå i grunnlaget for en årlig drøfting av utdanningsporteføljen. Deltakere vil være universitetsledelsen, dekanmøtet og utdanningskomiteen.

Beslutningsprosedyren

I juni hvert år behandler universitetsstyret en sak om studietilbudet ved UiO.¹³

Styret

- beslutter etablering og nedlegging av studietilbud
- gir rektor fullmakt til
  - å fastsette konkrete opptaksrammer
  - fastsette kapasiteten til hvert studietilbud etter konsultasjon med fakultetene
  - fordele økning eller reduksjoner i plasser som følge av KDs rammer

Saker om mindre studieprogram samt om studieretninger, emnegrupper og emner er delegert til fakultetene og håndteres innenfor deres rammer.

Etablering og nedlegging av studieprogram skjer vanligvis ved omdisponering av ressurser innenfor fakultetenes eksisterende rammer.

Begrunnelse for endring i utdanningsporteføljen

I juni 2024 behandlet Universitetsstyret «UiOs utdanningsportefølje for studieåret 2025/2026». Begrunnelsen for styrets beslutning framhever politiske føringer, utviklingsavtalen og tildelingsbrev samt UiOs strategi.

Styrets beslutninger i 2024 samsvarer med anbefalinger fra rektor, som i sin tur bygger på forslag fra fakultetene. Fakultetenes begrunnelser har ikke et standardisert format, og de legger vekt på litt ulike forhold, men flere er eksplisitte på at endringene er tilpasset arbeidsmarkedets behov. Det er imidlertid ingen som refererer til statistikk, prognoser, el. som en dokumentasjon på arbeidsmarkedets behov.

I intervju med representanter for UiO ble det sagt at arbeidsrelevans tillegges stor betydning i beslutninger om etablering av nye studieprogram. Vi har sett på protokollen for styresak 30-2023 (møtedato 20.6.2023). Protokollen har et vedlegg med fakultetenes forslag til endringer i studieporteføljen for 2024. Flere av fakultetenes forslag har en klar begrunnelse i arbeidslivets behov, men det er ikke brukt kvantitative indikatorer. Eksempler på begrunnelser er at arbeidslivet har behov for humanister som forstår språkmodeller (KI) og at det er økende etterspørsel etter kandidater med utdanning i klart språk og retorikk. Forslaget innebar tilpasning til de nevnte behov.

---

¹³ Styrenotat med vedlegg for behandlingen i juni 2024 finnes her [v-sak-30-24-universitetet-i-oslos-utdanningsportefolje-for-studiearet-2025-2026.pdf \(uio.no\)](https://www.uio.no/styret/saker-og-vedlegg/2024/v-sak-30-24-universitetet-i-oslos-utdanningsportefolje-for-studiearet-2025-2026.pdf).

4 Oppsummering og drøfting

Vi besvarer en del spesifikke spørsmål i oppdragsbeskrivelsen i lys av funn i kapittel 3 samt intervjuer med representanter for de fire universitetene vi omtaler.

4.1 Hva har utløst endringer?

Vi sikter her til endringer i kriterier og prosedyrer for endringer i studieporteføljen, ikke endringene i faktisk dimensjonering.

Det er flere faktorer som har ledet til at alle institusjonene vi har dekket har endret strategier for dimensjonering.

Veksten i ressurser forventes å stoppe opp eller snu

Tidligere kunne den sentrale ledelsen prioritere mellom studietilbud ved å fordele ekstra ressurser. Dette vil ikke være situasjonen framover.

I hovedsak har ikke den sentrale ledelsen ved institusjonene tatt ressurser fra ulike institutter og fakulteter. Innenfor eksisterende rammer, har derfor fakultetene eller instituttene selv prioritert mellom studietilbud. Fakultetene vil ikke på eget initiativ si fra seg ressurser. Hvis den sentrale ledelsen ikke åpner for muligheter for å redusere ressursene ved enkelte fakulteter, vil de ikke ha noen innflytelse på prioriteringen, så lenge det ikke er noen tilleggsressurser å fordele.

Institusjonene henviser også til signaler fra regjeringen om at det forventes at UH-institusjonene styrker styringen av dimensjoneringen.

Behov for styrking av egen økonomi

Flere av institusjonene, men ikke alle, peker på behov for å styrke egen økonomi. Utfasing av ekstramidler knyttet til korona-pandemien har skapt utfordringer i enkelte institusjoner. Andre har kommet dårligere ut ved omleggingen av den resultatbaserte finansieringen. I tillegg har universitetene fått redusert inntektene fra studieavgifter fra utenlandske studenter.

Økonomien kan styrkes både ved å øke inntektene og ved å redusere utgiftene.

Det er primært gjennom økt rekruttering av studenter og bedre gjennomføring av inntektene kan økes. Overføring av ressurser fra studietilbud med lav søking til tilbud med knapphet på plasser, vil gi økte inntekter.

I tillegg peker UiT på at det er bra søking til studietilbud med opplegg for fjernundervisning. Utvikling av slike tilbud vil dermed kunne øke inntektene. Tiltaket vil også være et svar på regjeringens signaler om at UH-sektoren må styrke sitt EVU-tilbud.

For å redusere utgiftene, har enkelte av institusjonene redusert antall emner. UiT har pekt på at de har (hatt) mange emner med få studenter. Reduksjonen i antall emner kan oppnås ved at det etableres flere emner på tvers av ulike studier.

4.2 Endret målbilde

Vi oppfatter ikke at det primært er institusjonenes målbilde som er endret, men heller at de økonomiske utsiktene stiller nye krav til dimensjoneringsarbeidet. Prioriteringer kan ikke lenger begrenses til fordeling av ekstraressurser – man må omprioritere innenfor en stabil, samlet ramme.

Institusjonene legger opp til mer enhetlig ramme for fakultetenes vurdering. Noen legger også opp til sterkere sentral, løpende styring. Det er også et mål å sikre at fakultetene selv tar hensyn til hele institusjonen når de tar sine beslutninger. Tidligere var det mye opp til det enkelte fakultet eller institutt å bestemme hva de ville legge mest vekt på. Kvalitetssystemene kan imidlertid ha lagt føringer på prioriteringene og bidratt til en strømlinjeforming også innenfor en styringsmodell preget av mye autonomi for fakultetene. Arbeidsrelevans er et av kriteriene for akkreditering (jf. Studietilsynsforskriften § 2-2). Dette tilsier at kriteriet også trekkes inn i institusjonenes kvalitetsarbeid.

4.3 Betydningen av politiske føringer

Institusjonene henviser til føringer i Utsynsmeldingen i forbindelse med omlegging av dimensjoneringsarbeidet, men vi oppfatter det som uklart i hvilken grad enkelte av føringene påvirker institusjonene.

Finansieringssystemet påvirker helt klart dimensjoneringsarbeidet: Det er viktig for institusjonene å sikre at plassene fylles.

Kravene fra departementet til antall plasser i lærer- og helseutdanninger har direkte virkning.

Videre har institusjonene fulgt opp anmodningen om å styrke sentral styring med studietilbudet, men endringen av de økonomiske utsiktene ville trolig skapt en slik utvikling uansett, men kanskje ikke like sterkt og raskt.

Institusjonene henviser til sentrale føringer om studietilbudenes arbeidsrelevans, og arbeidsrelevans (eller tilsvarende) er inkludert som et kvalitativt kriterium i beslutningsgrunnlaget for dimensjonering i flere av institusjonene. Vi har imidlertid ikke registrert at svak arbeidsrelevans har utløst reduksjon i studietilbud, men at god arbeidsrelevans har vært brukt som argument for opprettholdelse eller vekst i studietilbud.

Vektlegging av arbeidsrelevans slår ikke nødvendigvis ut i dimensjonering. Ett eksempel er at omleggingen av strukturen i studietilbudene ved UiT, med krav om en viss tverrfaglighet, er begrunnet delvis i at dette vil styrke arbeidsrelevansen av studietilbudet.

4.4 Store kutt eller «ostehøvel»?

Vi oppfatter at enkelte av institusjonene har tatt ganske sterke grep, men ikke nødvendigvis i antall plasser på ulike studietilbud.

UiT har også tatt sterke grep, men primært i styringen av studieporteføljen, konsolidering av emneporteføljen, mv. Endringene i opptak til ulike studieretninger ved UiT vil ikke påvirkes så mye.

Vi oppfatter også at USN har tatt et ganske kraftfullt grep i utforming av sin studieportefølje ved flytting av plasser mellom to campus og mellom to programmer.

Videre er det siste vedtaket (i desember 2024) om endringer i antall plasser på studier ved UiS også ganske kraftfullt.

Flere av informantene har pekt på at det kan ta lang tid å endre fordelingen av studieplasser på faglige retninger: Studiene skal være forskningsbaserte, og sterk økning i antall plasser krever nyrekruttering og økte tilgang til forskningsmidler.

Sterk omfordeling mellom studieretninger kan dermed kreve langsiktige satsinger på fag som skal få økt plass i studietilbudet.

I den grad institusjonene også har «brukt ostehøvel», er dette ikke knyttet til dimensjoneringsarbeidet.

4.5 Barrierer for endret dimensjonering

Det er tradisjon for autonomi innenfor UH-institusjoner i Norge, og sterk sentral styring møter sterk motstand, delvis på grunn av denne tradisjonen.

Som nevnt, kan kravet/målet om at utdanningen skal være forskningsbasert, være en betydelig barriere.

Intervjumaterialet vårt tyder på at den viktigste barrieren for endringer er at de fleste ansatte har faste stillinger. Når det ikke er vekst i samlede ressurser, må omprioritering inkludere reduksjon i rammene på enkelte programmer, noe som er vanskelig å få til med fast ansatte som ikke kan flyttes mellom studieprogrammer.

I tillegg kommer forhold knyttet til lokalisering, utvikling av campus, mv. UiO og UiS har det meste av virksomheten på ett studiested, og har derfor mindre bindinger knyttet til lokalisering enn de andre institusjonene.

Alle institusjonene har utfordringer med å etablere nok praksisplasser for helseutdanningene. Utvikling av attraktive studiesteder er en del av denne utfordringen.

UiT, NTNU og USN har flere studiesteder, til dels langt unna hverandre, slik at dagpendling i mange tilfeller er uaktuelt. Lokalisering inngår ikke i kriteriene for dimensjonering, men vi oppfatter at lokalisering er en faktor som vektlegges. Helt eksplisitt inngår hensynet til utvikling av campus i premissene for vedtaket i styret i USN om endring i studietilbudet (jf. avsnitt 3.3).

4.6 Behov for nasjonal koordinering?

Argumentene for økt sentral styring av dimensjonering innenfor den enkelte institusjon kan også ses som relevante for vurdering av behovet for sterkere nasjonal styring – på tvers av institusjonene. I årene som kommer vil ikke fordeling av ekstra ressurser få noe stort omfang og det kan derfor argumenteres for at det er behov for andre virkemidler for at nasjonale prioriteringer skal få gjennomslag.

I enkelte av intervjuene har vi spurt om informantene ser behov for nasjonal koordinering i dimensjoneringsarbeidet. Vi oppfatter at det er støtte for dette, men vi spurte ikke om hvordan koordineringen kan styrkes, og støtte til dette kan avhenge av hva slags virkemidler som brukes. Videre vil vi understreke at de vi intervjuet arbeider i sentrale enheter og ikke i fakulteter. Dette kan påvirke holdningene til nasjonal koordinering.

Flere av informantene nevnte virkemiddelbruken i Danmark som eksempel på uønsket styring. Vi oppfatter at dette er knyttet til at styringen i Danmark framstår som direkte og ganske detaljert regulering ved at utdanningsmyndighetene griper direkte inn i deler av dimensjoneringen ved den enkelte institusjon.

4.7 Vår vurdering

Vi oppfatter økonomiske forhold som den viktigste utløsende faktoren for omleggingen av dimensjoneringsarbeidet i UH-institusjonene. Men institusjonene legger også vekt på signalene om at de må styrke styringen av studietilbudet.

Vi oppfatter at «arbeidsrelevans» vektlegges, men at dette ikke er noen viktig driver for dimensjoneringsarbeidet og kanskje mer for hva som vektlegges innenfor det enkelte studietilbud enn for omfanget av tilbudet.

De klare nasjonale føringene på omfanget av lærer- og helseutdanningene er unntak fra dette: Her er det kandidatmåltallene som påvirker antall plasser. Men også søkertall har betydning, jf. reduksjonen i antall plasser ved UiS.

Flere av informantene har framholdt at hvis man hadde hatt gode indikatorer, ville arbeidsrelevans blitt mer vektlagt i dimensjoneringen.

Referanser

- HK-dir (2023): "Dimensjonering av høyere utdanning". Rapport nr. 7/2023
- Høst, Håkon, et al. "Styrt eller søkerstyrt? En undersøkelse av hvordan universiteter og høyskoler dimensjonerer sine studietilbud." (2019).
- NTNU (2024): «Dimensjonering av studieporteføljen ved NTNU». Sluttrapport fra utvalg nedsatt av rektor.
- NTNU (2017): «Kunnskap for en bedre verden - strategi 2018-2025».
- Ryssevick, J., m.fl. (2023): «Mellom styring og marked», Ideas2evidence Rapport 6:2023
- Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). (2015). Brussels, Belgium.
- UiO (2020): «Kvalitetssystem for utdanningsvirksomheten ved UiO» <https://www.uio.no/om/regelverk/studier/kvalitetssystem/systembeskrivelse.html>
- UiO (2019): [Strategi 2030 - Universitetet i Oslo](#)
- UiS (2022): «Rapport fra en intern arbeidsgruppe om overføring av studieplassfinansiering»
- UiS (2023): «Endringer i studieporteføljen ved UiS». Rapport fra en intern arbeidsgruppe
- UiT (2016): «Gjennomgang av studieporteføljen – del 1». Rapport fra Strategisk utdanningsutvalg
- UiT (2023): «Fornyelse av studie- og emneporteføljen ved UiT - Rapport fra kartleggingsfasen»
- UiT (2023): «Rapport fra styringsgruppa - Fornyelse av studie- og emneporteføljen»
- UiT (2024): «Porteføljeutviklingsplan UiT 2024-2025»
- USN (2023): «En studieportefølje for fremtiden - Rapport fra prosjekt helhetlig utvikling av studieporteføljen ved USN»